

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

KARABÜK
ÜNİVERSİTESİ
2007

BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreterya / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
- Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Yılmaz BACAKLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
- Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
- Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
- Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
- Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
- Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
- Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
- Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
- Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
- Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

Aralık 2018

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Mevlânâ'nın Düşüncesinde Havf ve Recâ

Halim GÜL

Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
halimgul@karabuk.edu.tr

Öz

Tasavvufi iki kavram olan havf ve recâ, büyük sûfî ve düşünür Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, eserlerinde çeşitli metaforlarla işarette bulunmaktadır. Havf; gelecekte vuku bulacak kötü bir olaydan korkarak kalbin yanması, rahatsız olmasıdır. Çünkü insan ya başına hoşlanmadığı bir şeyin gelmesinden veya arzu ettiği bir şeyi elde edememekten korkar. Burada kastedilen korku, insanın, Allah'ın kendisinden uzak kalmasından, O'nun gözünden düşürecek aykırı davranışlarda bulunmaktan korkmaktır. Tabi bu korkunun miktarı kulun Allah'ı bilmesi ile orantılıdır. Nitekim Peygamber (s.): "Hikmetin başı Allah korkusudur." Havfın zıttı olan recâ ise havf gibi gelecekte vuku bulacak bir şeyi beklemek ve ummaktan kalbin duyduğu lezzettir. Umulan ve beklenen şeyin olması, birtakım sebeplere dayanır. Eğer bu sebepler yerine getirilmiş ise o güzel şeyin olmasını beklemeye, recâ denir. Fakat bu sebepleri yerine getirmeden o şeyin olmasını beklemek recâ değil temenni olur. Temenni ise insanı atalet ve tembelliğe sevk eder, cehd ve gayret sarfetme yoluna sevk etmez. Recâ sahibinin durumu ise tam bunun aksinedir. O halde recâ iyi ve güzeldir, fakat temenni fena ve çirkindir. İslam dini korku ve ümid üzerine inşa edilmiş bir dindir. Çünkü Kur'an, insana ifrat ve tefritten uzak ve denge prensibine önem vermeyi, yani vasat bir kimse olmayı emretmektedir. Bu nedenle insan hayatında korkunun ve ümidin rolü birlikte zikredilmektedir. Mevlânâ'yı, düşüncesine ve inancına şekil veren İslam'ın iki ana kaynağından yani Kur'an ve sünnetten soyutlayarak anlamak ya da anlatmak mümkün değildir. Mevlânâ'nın gerçek düşüncesi, ölümünden sonra yazılan ve sıhhati tartışmalı rivayetlerden oluşan "menâkıp" kitaplarından ziyade, kendi eserlerinin ve sözlerinin ışığında aranmalıdır. Çünkü düşünceleri dikkatli ve sistematik bir bütünlük içinde incelendiğinde, bütün eserlerinin Kur'an ayetlerinden ve peygamberin hadislerinden hareketle İslam'ın esas olan tevhit inancını dile getirmek üzere yazıldığı görülecektir. Bu açıklamalardan hareketle, çalışmamızda, hayatını Kur'an ile yaşayan, bütün eserlerinde Allah'ın emirlerini insanlara tefsir etmeye, onların anlayabileceği seviyeye çekmeye çalışan Mevlânâ'nın "havf ve recâ" konusunda ne düşündüğünü öncelikle kendi eserlerinden yola çıkarak ana hatlarıyla incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Havf, Recâ, Mevlânâ, Kur'an, Sünnet

Havf And Recâ In The Thought Of The Mevlânâ

Abstract

The Sufism two concepts, havf and reca, are marked by various metaphors in the works of Mevlana Celaleddin-i Rumi, the great Sufi and the philosopher. Havf; fear of a bad event that will occur in the future of the heart is burning and uncomfortable. Because man is afraid that something he doesn't like or that he doesn't get what he wants. The fear implied here is to fear that man who is away from Allah and to act in contradiction with him. Of course, the amount of this fear is proportional to the servant of God knows. As a matter of fact, the Prophet (p.): "In The beginning of wisdom is fear of Allah." The reca, which is the opposite of the Havf, is the taste that the heart feels like waiting for something like Havf. The anticipated and expected thing is based on several reasons. If these reasons have been fulfilled, waiting for the beautiful thing to

happen is called reca. But expecting to have that thing without fulfilling these reasons is not a reca but wish. The wish leads people to inertia and laziness, and does not lead them to the path of exertion and effort. The case of the owner of Reca is exactly the opposite. Therefore, the reca is good and beautiful but the wish is bad and ugly. Islamic religious is a religion built on fear and hope. This is because the Qur'an commands the human being to be distant from the overdoing and understatement and to give importance to the principle of balance. For this reason, the role of fear and hope in human life is mentioned together. It is not possible to understand or disclose Mevlana from the two main sources of Islam, the Qur'an and the Sunna, which shape its beliefs and faith. Mevlana's real thought must be sought in the light of his works and words, rather than the epic books written after his death and his rumors are controversial. Because when his thoughts are examined in a careful and systematic integrity, it will be seen that all his works were written to express the belief in oneness which is the basis of Islam based on the verses of the Qur'an and the hadith of the prophet. In the light of these explanations, we will try to examine the thoughts of Mevlana about havf and reca with the outlines of Mevlana's work, who lives with the Qur'an and tries to interpret the orders of Allah in the way that people can understand.

Keywords: Havf (fear), Reca (hope), Mevlana, Qur'an, Sunna

Havf ve Recâ

Havf, Arapça kökenli bir kelime olup, lügatta, birşeyden korkmak manasına gelmektedir. Bu kelimenin zıddı recâ ise, umma, ümitli olma manalarını ifade etmektedir.¹

Havf kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de dört yerde geçmektedir.² Recâ kelimesi ise ne fiil halinde ne de mastar halinde yer almamaktadır. Ancak biraz sonra aşağıda da değineceğimiz gibi "Kanata=Ümit kesmek" anlamındaki kelime menfi manada yani "ümit kesmeyiniz" şeklinde geçtiği görülmektedir.³

Tasavvufi bir makam olan havf gelecekte vuku bulacak kötü bir olaydan korkarak kalbin yanması, rahatsız olmasıdır. Çünkü insan ya başına hoşlanmadığı bir şeyin gelmesinden veya arzu ettiği bir şeyi elde edememekten korkar. Burada kastedilen korku, Allah'ın kendisinden uzak kalmaktan, O'nun gözünden düşürecek aykırı davranışlarda bulunmaktan korkmaktır.⁴ Tabi bu korkunun miktarı Allah'ı bilme ile orantılıdır. Nitekim Peygamber (s.): "Hikmetin başı Allah korkusudur."⁵

Havfın karşıtı olan recâ da havf gibi gelecekte vuku bulacak bir şeyi beklemek ve ummaktan kalbin duyduğu lezzettir. Umulan ve beklenen şeyin olması, birtakım sebeplere dayanır. Eğer bu sebepler yerine getirilmiş ise o güzel şeyin olmasını beklemeğe, recâ denir. Fakat bu sebepleri yerine getirmeden o şeyin olmasını beklemek reca değil temenni olur. Temenni ise insanı ataletle

¹ Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir, *Muhtâru's-Sihâh*, thk.: Muhammed Hatır, Beyrut 1415/1995, s.81; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mûkerrem el-Misrî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut trs., c.XV, s.145; Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Mühimmâtî't Te'ârif*, thk.: Dr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1410, s.314; el-Endülü'sî, Abdulaziz el- Bekrî Ebu Ubeyde, Mu'cem mâ Üstü'cime min Esmâ'l-Bilâd ve'l-Mevâdî', thk.: Mustafa es-Sekâ, I-IV, Beyrut 1403, c. II, s. 588.

² Bkz. Bakara, 155; Nisâ, 83; Nahl, 112; Ahzab, 19.

³ Zümer 53.

⁴ Kuşeyri, Abdulkarim b. Havâzin, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, thk, Ali Abdulhamid Baltacı- Ma'rûf Zerîk, Beyrut trs., s. 125; Ateş, İslam Tasavvufu, s. 404.

⁵ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs an Ma İştehere Mine'l-Ehâdis ala Elsineti'n-Nâs*, I-II Beyrut 1405/ 1985, c.I., s.507.

ve tembelliğe sürükler, cehd ve gayret sarf etme yoluna sevk etmez. Recâ sahibinin durumu ise tam bunun aksinedir. O halde recâ iyi ve güzeldir, fakat temenni fena ve çirkindir.⁶

Abdullah ibn Hubeyk Recânın (reca konusunda insanların) üç grupta toplanabileceğinden bahsetmiştir. Birinci grupta olanların özelliği; güzel bir amel işleyip ve bu amelinin kabulünü Allah'tan ümit etmeleri. İkinci grupta olanlar da kötü amel işledikten sonra tövbe edip, affa nail olacağını ümit etmeleri. Üçüncüsü grupta olanlar ise yalancı adamlardır, çünkü günaha devam ederler ve: "biz affa nail olacağımızı ümit ederiz" derler.⁷ Yukarıda "recâ" kavramının tarifi aktarılırken üçüncü gruptakilerin recâsına recâ değil, temenni olduğu ifade edilmişti.

O halde, mutasavvıfların sözünü ettiği korku ile eşkıyadan korkan kimsenin korkusunu bir tutmamak gerekir. Onların sözünü ettiği korku, kötülük yapmış olmaktan çok, daha iyi olamamaktan korkmaktır. Bu sonsuzluk yolunda hiç durmadan mesâfe alanların ürperişidir.

Sülemi şöyle der: "Havf ve recâ, kulu her halinde, fiilinde ve vaktinde doğrultan iki dizgindir. Ne zamanki bunlardan biri diğerinden fazla olursa kul hareket edemez, ilerleyemez. Bunun için kul, havf halinde recâyâ, recâ halinde de havfe sarılmalıdır ki hali dengeli, ameli düzgün olsun. Çünkü havfın ağır basması umutsuzluğa; recanın ağır basması da aşırı güvenle gevşekliğe götürür."⁸

Havf ve recâ, ince bir ip üzerinde dengemizi sağlayarak yürümemizi sağlayan vasıtalarlardır. Şâyet büsbütün ümide veya korkuya meyledersek uçuruma yuvarlanmamız kaçınılmazdır. Bu nedenle çok dikkatli olmalıyız. Yani ümit tarafı ağır basınca, korkutarıfana, korkutarıfı ağır basınca da ümit tarafına meyleterek ipin üzerinde yolculuğumuzu tamamlamalıyız.

Ali Rûzbârî bu gerçeği şöyle dile getirmektedir: Korku ve ümit, kuşun iki kanadı gibidir. İkisi de sağlıklı olursa kuş salimen uçuşunu tamamlar."⁹

Kierkegaard da reca konusunda şöyle demektedir: "Umutsuzluk üç şekilde ortaya çıkar. Birincisi, bir benliği olduğunun farkında olmayan umutsuz kişidir ki bu gerçek umutsuzluk değildir. İkincisi, kendisi olmaya umutsuz kişidir. Üçüncüsü, kendisi olmak isteyen umutsuz kişidir."¹⁰ Umutsuz olan insan bu umutsuzluğu kendi başına yok etmek isterse, ondan çıkamayacağını ve çabasının kendisini daha derin bir umutsuzluğa sokacağını görecektir.¹¹ Umutsuzluğa düşen insan, kendi benliğinden kurtulmaya çalışır. Böylece kendine ideal olarak düşündüğü tipin şekline bürünmeye gayret eder."¹² diyerek, sanki tasavvufta mürşidin konumuna dikkat çekmektedir. Çünkü

⁶ Kuşeyri, a.g.e., s. 132; Ateş, a.g.e., s. 407.

⁷ Kuşeyri, Risale, s.132.

⁸ Ateş, İslam Tasavvufu, s.407.

⁹ Kuşeyrî, s. 133.

¹⁰ Kierkegaard, Sören, Ölümçül Hastalık Umutsuzluk, çev.: Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 21.

¹¹ Kierkegaard, Sören, Ölümçül Hastalık Umutsuzluk, s. 23.

¹² Kierkegaard, a.g.e., s. 29.

havf ve recâ makamında bulunan sâlik, ancak şeyhinin gözetiminde bir üst makama çıkabilir.

İslam, havf ve recâ üzerine inşa edilmiş bir dindir. Kur'ân, hayatı ifrat ve tefritten uzak bir görüşle değerlendirdiği için, denge prensibine önem verir. Bu nedenle insan hayatında korkunun ve ümidin rolünü birlikte zikreder.

O halde, recâ'nın alameti, gücü ölçüsünde taatlere yönelmek; havfın alameti ise, nefsin şer'i şerife aykırı hallerinden uzaklaşmaktır, diyebiliriz.

Konumuzla ilgili Mevlânâ'nın görüş ve düşüncelerinin verirken Mesnevî'de önce bu konu ile ilgili işârette bulunduğu âyeti tespit edip, o ayeti zikrettikten sonra sufimizin bu ayetin tefsiri mahiyetindeki beyitleri zikredeceğiz.

Mevlânâ'nın Mesnevî'de işârette bulunduğu bir ayetin meâli ve bu ayete getirdiği yorumu şöyle:

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhinde haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”¹³

Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesmeyi Allah menetmiş, ba'zı yerde günah taat haline gelmiştir.

Allah vâsî, yani, gammaz ve şeytanların körlüğüne, halkın seyyiatını hasenâta tebdîl eder.

Allah'ın afv ve mağfiretinden ve seyyiâtı hasenâta tebdîl etmesinden şeytan mercum ve mağmum olur.

Şeytan bizi günaha sokmaya ve günah dolayısıyla kuyuya düşürmeye, yani, cehenneme götürmeye çalışır.

Şeytan, bir insanın işlediği günahını taate, yani, seyyiatını hasenâta tebdîl ettiğini görünce, zaman ona uğursuz olur.¹⁴

Mevlânâ bu beyitlerle bir de şu âyete işâret etmektedir.

“Ancak tövbe ve iman ederek sâlih ameller işleyenler müstesnadır ki, Allah onların seyyiâtlarını hasenâta tebdîl eder. Allah çok bağışlayıcıdır engin merhamet sahibidir.”¹⁵

Bu ayetlerden anlaşılmaktadır ki; insan için en büyük günah, Allah'ın rahmetinden ümit kesmektir. Allah beni affetmez demek, benim günahım O'nun mağfiretinden daha büyüktür, anlamına gelmektedir ki buda en büyük bir hatadır.

Tefsir kitaplarında bu ayetin nüzul sebebi olarak bir kaç olay anlatılmaktadır. İbn-i Ömer'den rivâyet olunan bir habere göre demiştir ki; Ayyaş ibn Ebî Rebiâ, Velid ibn Velid ve onlarla birlikte birkaç kişi Müslüman oldular. Sonra

¹³ Zümer 53.

¹⁴ Mevlânâ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed b. El-Hüseyn el-Belhî er-Rûmî, Mesnevî-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzûm Nahifi Tercümesi I-VI, haz. Amil çelebîoğlu, MEB Yay., İstanbul 2000.c. I., 3947 vd.

¹⁵ Furkan 70

kendilerine azap olununca fitneye düştüler. Bunu üzerine biz, bunlar hakkında Allah artık bunlardan ebediyen hiç bir şey kabul etmez, çünkü önce Müslüman oldular, azaba uğrayınca da dinlerini terk ettiler, demiştik. Bunu üzerine bu ayet nazil oldu". Yine bu âyet-i kerime ile insanlar, günaha teşvik edilmediği, aksine en günahkâr kimseler bile bir an evvel tövbeye teşvik edildiği söylenmiştir.¹⁶

Bursevî de Allah'ın rahmetinden mağfiretinden ümit kesmenin musibetlerin en büyüğü ve mahrumiyetin delili olduğunu vurgulamakta ve ayetin son kısmına şöyle bir yorum getirmektedir; " Bu ayet herkesin bütün günahlarının bağışlanacağına delalet etmez, tam tersine, âyet, Allah dilediği kimselerin bütün günahlarını bağışlar demektir."¹⁷

Bir başka yerde Mevlânâ Şöyle demektedir.

Ey sâlik ! sen daima iki elinle talepte bulun ki talep, bir sâlik için iyi kılavuzdur.

Topallamak, dört ayak üstünde yürümek, uyurcasına ve terbiyesizcesine olsa da Allah'ın yolunda sürün ve O'nu ara.

Kâh sözle, kâh sükût ile Şah-ı Hakikât'ın, yani, Allah (c)'ın râyihâ-i füyûzunu kokla.

Yakup (a.) oğullarına dedi ki: Yusuf'u haddinden ziyade, yani; çok çok arayınız.

Sizde, bu talep ve arayışta her hissinizi,- yani, gözünüzü ve kulağınızı- müste'id bir şekilde kullanıp her tarafta onu arayınız.

Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Sende oğlunu kaybeden baba gibi her tarafa git.

Ağzınızla kardeşlerinizi soruşturunuz. Dört yana kulak verip onu araştırın.

Nereden güzel bir koku- yani, iyi bir haber- duyarsanız o tarafı koklayın. Ne taraftan o aşınanın kokusunu alırsanız o tarafa yürüyün.

*Nerede bir kimseden lütuf görürseniz, belki o lütfun aslına yol bulursunuz.*¹⁸

Mevlânâ, bu mısraları ile tarikata yeni girmiş dervişe seslenerek, şöyle demektedir: Ey sâlik, sakın itaat ve ibâdetlerimi adap ve erkânına riâyetle yerine getiremiyorum, kıldığım namazı huzuru kalple kılamıyorum, diye kulluk vazifelerini ifa etmekten ve daima Hakk'a vâsıl olmayı aramaktan geri kalma, bu yolda topallayarak ve sürünerek de olsa Şah-ı Hakikât'ı yani Allah'ı talepten vaz geçme. Çünkü arayanın aradığını bulacağına dair Kur'ân da Yakup (a.)'ın, oğluYusuf (a.)'ı araması zikredilmektedir, diyerek, bu beyitleri ile şu âyete işârette bulunmaktadır.

¹⁶ Bkz. Taberî, Ebû Cafer Muhammed, b. Cerir, *Camiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân* I-XXX, Beyrut 1412/1992, c. XXIV., ss.15-17; Beğavî, Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrai Ebû Muhammed, *Me'âlimü't-Tenzîl* I-IV, Beyrut 1407/1987, c. IV., ss. 83-84; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fethu'l-Kadîr Câmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrut trs., c. IV., ss. 469-73; Beydâvî, Kadî, *Tefsîr*, I-V, Beyrut 1410/1997, c.V., ss.71-73; İbn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm* I-IV, Beyrut 1401.c.IV., ss. 59-61; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân* I-XX, Beyrut 1372, c. XV., ss. 267-9; Âlûsî, Şihâbüddîn es- Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Beyrut 1405/ 1985, c.XXIV., ss.13-15; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, c. VI., ss., 4133-34.

¹⁷ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, I-X, Beyrut 1405/1985, c.VII., ss271-73.

¹⁸ Mesnevî, c.III., 984 vd.

“Ey oğullarım gidin Yusuf’tan ve kardeşinden haber alın ve Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfir kavimlerden başkaları Allah’ın rahmetinden ümit kesmezler.”¹⁹

Görüldüğü gibi Mevlânâ dervişlere ümitsizliğe kapılmamalarını tavsiye ederken Kur’ân-ı Kerim’den deliller getirerek fikrini âyetlere dayandırmaktadır.

Bir başka yerde Mevlânâ bizi yeis ve ümitsizliğe düşmekten alıkoymak için şöyle seslenmektedir:

Ey şerîf olan kimse! Kendinin hakîr, yahut zayıf olmasına bağlanma, ancak himmetine ve kalbindeki niyetine nazar et.

Sen ne halde olursan ol, talepten vazgeçme! Ey susamış ve dudağı kurumuş kimse daima su ara!²⁰

Sehl Tüsterî: “Korku erkek, ümit ise dişidir” demiştir. Bu sözü Kelebâzî eserinde aktardıktan sonra şöyle der: “Bu ikisinin birleşmesinden imanın hakikatları doğar.”²¹

Mevlânâ bu konuyu Fihi mâ Fih’de ise şöyle dile getirmektedir:

“Vallahi ümitli olmak lazımdır. İşte korku ve ümit (havf ve recâ) de budur. Biri benden ‘Ümit güzel, hoş bir şey; fakat korku da ne oluyor?’ diye sordu. Ona cevap olarak dedim ki: bana korkusuz bir ümit, yahut ümitsiz bir korku gösterebilirsin! Bunlar birbirinden ayrı olmadığı halde, böyle bir şeyi nasıl soruyorsun? Mesela biri buğday ekerse, elbette buğday biteceğini ümit eder. Fakat yine de Allah esirgesin! Bir afet, bir engel çıkıp zarar vermesin diye, içinde bir korku vardır. Bununla anlaşılmış oldu ki korkusuz ümit yoktur. Ümitsiz bir korku, yahut korkusuz bir ümit asla tasavvur olunamaz. İnsan ümitli olurda karşılık ve ihsan beklemezse, o işte mutlak surette, daha hararetili olur, daha ciddi davranır. Ümit beklemek onun kanadıdır; kanatları ne kadar kuvvetli ve sağlam olursa, o kadar yükseklerle uçabilir. Eğer ümidi olmazsa tembelleşir, kendisinden bir hayır beklemediği gibi, kullukta da bulunamaz. Meselâ, hasta acı ilaçları içer ve birçok tatlı şeyleri terkedir. Eğer onun sağlığa kavuşmak ümidi olmasaydı buna nasıl tahammül ederdi?”²² O halde Mevlânâ’ya göre havf ve recâ, yani inanç, insanı ötelere taşıyan iki kanat gibidir.

Bu konuda Erich Fromm da şöyle demektedir: “Umutları güçlü olanlar, yeni yaşamın tüm belirtilerini görür ve bundan sevinç duyarlar ve doğmaya hazır olan şeyin varlık kazanmasına yardımcı olmaya her an hazır bulunurlar.”²³

Fakat Mevlânâ’ya göre böyle ümit ve korku sadece normal beşerî davranışın parçalarıdır; aşk zuhur edip her şeyi yaktığı zaman onlarda geçip giderler:

Denizci “korku” ve “ümit” tahtasının üzerindedir devamlı,

¹⁹ Yûsuf, 87.

²⁰ Mesnevî, c.III., 1443 -44.

²¹ Kelâbâzî, *et-Ta’arruf li Mezhebi Ehli’t-Tasavvuf*, Beyrut 1414/ 1993, s.163, s. 148.

²² Mevlânâ, *Fihi Mâ Fih*, çev: Meliha Ülker Anbarcıoğlu, MEB Yay., İstanbul 1990, s.120.

²³ Erich Fromm, *Umut Devrimi*, çev.: Şemsa Yeğin, Payel Yay. İstanbul 1995, s. 23.

*Lakin adam ve tahta battığında, batmaktan başka ne kalır;*²⁴

Zira aşk denizinde, vahdette insanın ne Kanada ve ne de tahtaya ihtiyacı vardır; hayatın devamını sağlayan zıtlar ise Allah'ın kemalinde çözülüp yok olurlar.

Sonuç

Mü'min, “**havf ve recâ**” arasında bir kalbî kıvam oluşturmalıdır. **Havf**; yaptığı amellerden şırmayıp Cenâb-ı Hakk'a azâbından korkarak dâimî bir ilticâ hâlinde bulunmak; **recâ** ise, Allâh'ın rahmetinden dâimâ ümitvar olmak ve bu ümitle bedbinliğe düşmemektir.

Bu hâl, İslâm ahlâkının mü'mine kazandırdığı şahsiyete dâir çok mühim bir ölçü ihtivâ etmektedir. Demek ki mü'min, iç âleminde ebedî ve muazzam endişelerin volkanları kaynamasına rağmen, yüzünde sâkin bir liman gibi sükûnet tevzî edebilmelidir. Ne aşırı sevince kapılıp gevşemeli ne de aşırı hüzne kapılıp bedbin olmalıdır.

Kısaca ifade edecek olursak; erkek ve kadına benzetilen, birbirinin tamamlayıcısı olarak görülen havf ve recânın tek taraflı olması, eksikliğe, noksanlığa ve dengesizliğe yol açmaktadır. Havfsız recâ veya recâsız havf, tek kanatlı kuşa benzemektedir. Var olan kanat da bir işe yaramaz ve yok mesabesindedir. Havf, recâ ile recâ da havf ile tamam olmaktadır.

Allah'ın azabının şiddetinin bilinmesi, havfı meydana getirirken, O'nun affının ve rahmetinin genişliğini ve cennetteki mükâfatın büyüklüğünü bilmek ise recâyı meydana getirmektedir. Bilgisiz havf ve reca olmayacağı gibi her bilgi sahibinde de havf ve reca meydana gelmeyebilir. Ancak sahip olduğu bilgiye yakinen inanan kimsenin kalbinde bu haller zuhur eder.

Kaynakça

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs an Ma İştehere Mine'l-Ehâdis ala Elsineti'n-Nâs*, I-II Beyrut 1405/ 1985.

Âlûsî, Şihâbüddîn es- Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Beyrut 1405/ 1985.

Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, trs.

Beğavî, Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrai Ebû Muhammed, *Me'âlimü't-Tenzîl* I-IV, Beyrut 1407/1987, c.

Beydâvî, Kadı, *Tefsir*, I-V, Beyrut 1410/1997.

el-Endülüsi, Abdulaziz el- Bekrî Ebu Ubeyde, Mu'cem mâ Üstü'cime min Esmâi'l-Bilâd ve'l-Mevâdi', thk.: Mustafa es-Sekâ, I-IV, Beyrut 1403.

Erich Fromm, *Umut Devrimi*, çev.: Şemsa Yeğin, Payel Yay. İstanbul 1995, s. 23.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem el-Mısırî, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut trs.

²⁴Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, I-VII, haz.: Abdalbâki Göpınarlı, KBY, Ankara 2000, c.I., 395.

- İbn-i Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm* I-IV, Beyrut 1401.
- Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, Beyrut 1414/ 1993, s.163, s. 148.
- Kierguard, Sören, Ölümçül Hastalık Umutsuzluk, çev.: Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, *el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân* I-XX, Beyrut 1372.
- Kuşeyri, Abdulkerim b. Havâzin, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, thk, Ali Abdulhamid Baltacı-Ma'rûf Zerîk, Beyrut trs.
- Mevlânâ Celâleddîn Muhammed b. Muhammed b. El-Hüseyn el-Belhî er-Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzûm Nahîfî Tercümesi I-VI, haz. Amil çelebîoğlu, MEB Yay., İstanbul 2000.
- _____, *Divân-ı Kebîr*, I-VII, haz.: Abdalbâki Göpınarlı, KBY, Ankara 2000, c.I., 395.
- _____, *Fihî Mâ Fih*, çev: Meliha Ülker Anbarcıoğlu, MEB Yay., İstanbul 1990, s.120.
- Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Mühimmâtî't Te'ârîf*, thk.: Dr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1410.
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdulkâdir, *Muhtâru's-Sihâh*, thk.: Muhammed Hatır, Beyrut 1415/1995.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fethu'l-Kadîr Câmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min 'İlmi't-Tefsîr*, Beyrut trs.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed, b. Cerir, *Camiu'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân* I-XXX, Beyrut 1412/1992.
- Yazır, Elmal'lı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul trs.